

A Structural Analysis of Modernism in Elif Shafak's "Three Daughters of Eve" Through Conrad Knaust's Structural Framework

Sara Hajjar¹; Fereidoon Tahmasbi² (Corresponding Author); Shabnam Hatampour³; Gholamreza Davoudipour⁴

Abstract

Modernism was a literary, cultural, and artistic movement that emerged in the late 19th and early 20th centuries. This movement, focused on innovation in both form and content, aimed at destabilizing and reconstructing traditional narrative patterns. In this context, the theory of "Konrad Knaust", a German writer and critic, identifies three key components: the farewell to the traditional hero, the farewell to the classical plot, and the farewell to the omniscient narrator. This study examines the manifestation of these features in Elif Shafak's novel "Three Daughters of Eve", with the goal of exploring how these modernist elements emerge within the work. To achieve this, methods of textual analysis commonly used in modern fiction studies are employed. The findings suggest that the protagonist's role as an antihero and the nonlinear plot structure, employing modernist techniques such as stream of consciousness, effectively align with Knaust's modernist characteristics. Furthermore, the shift in narration from an omniscient narrator to dialogues between characters enhances the understanding of modernist dimensions. This analysis contributes to a deeper understanding of modern structures and techniques in contemporary literature.

Keywords: Modernism, Konrad Knaust, Modern Novel, Three Daughters of Eve, Elif Shafak.

Detailed Abstract

- Introduction

Modernism represents one of the most influential intellectual, literary and artistic movements of the nineteenth and twentieth centuries. As a radical response to the epistemological, aesthetic, and narrative foundations of previous traditions, it instigated a fundamental transformation in narrative

¹ Ph.D. Candidate, Department of Persian language and literature, Shoushtar Branch, Islamic Azad University, Shoushtar, Iran. Email: hrsara044@gmail.com

² Assistant Professor, Department of Persian language and literature, Shoushtar Branch, Islamic Azad University, Shoushtar, Iran. Email: drftahmasbi47@gmail.com

³ Assistant Professor, Department of Persian language and literature, Shoushtar Branch,

⁴ Islamic Azad University, Shoushtar, Iran. Email: shabnamhatampour@gmail.com

Assistant Professor, Department of Persian language and literature, West Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email: gholamreza.davoudipour@gmail.com

form, characterization and modes of representation. Emphasizing a rupture from classical models and embracing the existential complexities of modern human life, modernism challenged traditional storytelling patterns and narrative authority by replacing linear, coherent, and meaning-driven narratives with multi-layered, fragmented and ambiguous forms.

In this regard, the theory of Konrad Knaust, a prominent German critic and theorist, offers a systematic approach to the structural elements of modern narrative. He identifies three essential features as the core principles of modernist storytelling: the farewell to the traditional hero, the abandonment of the classical plot and the rejection of the omniscient narrator. According to Knaust's model, the conventional hero is replaced by the anti-hero, the linear and causally driven plot gives way to non-linear, disjointed and psychologically oriented structures and the authoritative narrator is substituted with a limited, subjective and often unreliable perspective-frequently accompanied by uncertainty, doubt and relativism.

- Research Methodology

The research method used in this study is descriptive-analytical, based on a critical reading of the text through the lens of Knaust's modern narrative theory. The findings indicate that Elif Shafak intentionally and purposefully employs modernist elements to portray the identity, ethical and epistemological crises of contemporary Turkish society. Through the use of layered characterization, fragmented structure and subjective, indeterminate narration, *Three Daughters of Eve* emerges as a multidimensional and philosophical work that transcends the boundaries of a romantic or family novel, reaching the depth of existential and cultural reflection.

-Discussion and Analysis

Relying on Knaust's theoretical framework and employing a descriptive-analytical methodology, the present study explores the manifestation of modernist elements in *Three Daughters of Eve*, a novel by Elif Shafak. This novel, shaped within the sociocultural context of contemporary Turkey, contains narrative, structural and thematic elements that firmly situate it within the realm of modern storytelling. By focusing on identity, religion, philosophy and the psychological condition of modern individuals, Shafak creates a complex, polyphonic narrative that lends itself well to analysis through modern narrative theory.

The first modernist element-replacing the traditional hero with the anti-hero-is embodied in the characterization of Peri. Unlike classical heroes, who are defined by certainty, agency and a clear moral mission, Peri is

portrayed as an unstable, multifaceted figure caught in existential uncertainty. Her identity is defined through a triadic tension between three poles-faith, sin and doubt-reflected in her relationships with Mona (symbolizing faith), Shirin (symbolizing sin) and her own self (symbolizing doubt). This feminine triad not only shapes the narrative structure of the novel but also serves as a metaphor for the paradoxical condition of the modern human confronted with religion, morality and freedom.

The second modernist component-the departure from the classical plot-is vividly reflected in the novel's temporal and narrative structure. The narrative of *Three Daughters of Eve* unfolds in a non-linear, fragmented and intertwined manner. Moments from the present, depicted through a dinner party in Istanbul, are interlaced with recollections of the protagonist's university years at Oxford. Techniques such as stream of consciousness, flashbacks and free mental associations immerse the reader in a narrative world governed not by causal coherence but by emotional, psychological and subjective experiences. This disjointed structure itself reflects epistemological uncertainty and the identity crisis inherent in the modern world.

The third essential tenet of Knaust's theory-the rejection of the omniscient narrator-is also fulfilled in this novel. The narrative voice in *Three Daughters of Eve* is not that of an all-knowing, superior observer, but rather a limited, subjective and at times confused perspective, primarily emerging through Peri's inner world, memories and reflections. Unlike classical narratives that represent the world through the lens of absolute truth, this novel embraces uncertainty and multiplicity of meaning, which aligns with the relativistic epistemology of the modern worldview.

In addition to its narrative structure, the thematic framework of *Three Daughters of Eve* is also grounded in modernist principles. By constructing a feminine triad of faith, sin and doubt, Shafak investigates fundamental tensions between tradition and modernity, East and West, religion and rationality and gender and power. These tensions are not resolved through definitive answers but are posed as existential, philosophical, and cultural questions that invite the reader to contemplate the complexities of the modern world and the condition of the contemporary individual.

-Conclusion

In conclusion, *Three Daughters of Eve* can be regarded as a prominent example of modernist narrative within contemporary Middle Eastern literature. Through the formal and thematic tools of modernism, the novel offers a complex, ambiguous and multi-layered portrayal of the modern individual. Ultimately, it employs the anti-hero, non-linear narrative and

limited narrator as its principal storytelling elements. Interpreting this novel in light of Knaust's theory offers a deeper understanding of the capacities and potentialities of modern literature in representing the condition of the modern human being.

References

A) Books

- 1-Ahmadi, B. (1998). *The Meaning of Modernity*. Tehran: Markaz.
- 2-Aristotle. (2003). *Aristotle and Poetics*. Translated by Abdolhossein Zarrinkoub, Tehran: Amir Kabir.
- 3-Azhand, Y. (1985). *Modern Turkish Literature*. Tehran: Amir Kabir.
- 4-Biniiaz, F. (2008). *Introduction to Story Writing and Narratology*. Tehran: Afraz.
- 5-Cadden, J. A. (2001). *Culture and Literary Criticism*. Translated by Kazem Firouzmand, Tehran: Shadgan.
- 6-Campbell, J. (1949). *The hero with a thousand faces*. Princeton: Princeton University Press.
- 7-Childs, P. (2007). *Modernism*. Translated by Reza Rezaei, Tehran: Mahi.
- 8-Fekri, S. (2021). *Turkey: Contemporary Literary and Cultural Challenges*. Tehran: Payan.
- 9-Forster, E. M. (2005). *Aspects of the Novel*. Translated by Ebrahim Younesi, Tehran: Negah.
- 10-Golshiri, H. (2001). *The Dark Half of the Moon*. Tehran: Niloufar.
- 11-Hanif, M. (2005). *Dramatic Capabilities of Shahnameh*. Tehran: Soroush.
- 12-Mastoor, M. (2007). *The Basics of Short Story*. Tehran: Markaz.
- 13-Mirsadeghi, J. (2001). *Elements of Fiction*. Tehran: Sokhan.
- 14-Nasiri, M. (2010). *Avini and Modernity*. Tehran: Sobh.
- 15-Payande, H. (2010). *Short Story in Iran: Modern Stories*. Tehran: Niloufar.
- 16-Perrine, L. (2008). *Fiction: Structure, Sound, and Sense*. Translated by Hasan Soleimani & Fahime Esmailzadeh, Tehran: Rahnama.

- 17-Shafak, E. (2021). *Three Daughters of Eve*. Translated by Maryam Tabatabaeiha, Tehran: Noon.
- 18-Trilling, L. (1950). *The liberal imagination (Essays on literature and society)*. New York: Viking Press.
- 19-Younesi, E. (2000). *The Art of Storytelling*. Tehran: Negah.

B) Articles

- 1-Asadi, S., Ziaei, H., & Mansourian, H. (2024). An Analysis of the Dual Characteristics of Postmodernism in the Novel "To Be or Not to Be" by Sara Salar. *Jostarnameh: Journal of comparative Literature Studies*, 8(27), 113-139
- 2-Berg, A. (1996). *The Novel and the Modern World*. Translated by Fazlollah Paknejad, Arghanoon, (11 & 12), 379-391.
- 3-Eliot, T. S. (1922). *The stream of consciousness*. Faber and Faber, 137-152.
- 4-Hajari, H. (2002). The Manifestation of Modernism in Persian Novels (1979-2000). *Journal of Persian Language and Literature*, (185), 143-167.
- 5-Knaust, C. (1991). *Transformation of the Modern Novel*. Translated by Seyed Saeed Firouzabadi, Sooreh, (1), 29-41.
- 6-Vatankhah, Z., SeyedSadeghi, S. M., & Parhizkar, M. (2022). Discourse and Postmodern Elements in the Poetry of Seyed Mehdi Mousavi. *Jostarnameh: Journal of comparative Literature Studies*, 6(19), 130-154.

بررسی مدرنیسم در رمان «سه دختر حوا» بر اساس طرح ساختاری کنراد کنست

سارا حجار^۱؛ فریدون طهماسبی^۲، شبنم حاتم پور^۳؛ غلامرضا داودی پور^۴

<https://doi.org/10.71497/jostarnameh.2024.1128858>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۲۲؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۲۸

(صص ۹۲-۱۲۱)

چکیده

مدرنیسم یک جنبش ادبی، فرهنگی و هنری در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم بوده است. این جنبش با تمرکز بر نوآوری در فرم و محتوا، به تزلزل و بازسازی الگوهای سنتی داستان پردازی پرداخته است. در این زمینه نظریه کنراد کنست، نویسنده و منتقد آلمانی، سه مؤلفه کلیدی وداع با قهرمان سنتی، وداع با پیرنگ کلاسیک و وداع با راوی المپی را معرفی می‌کند. این پژوهش به تحلیل نحوه تجلی این ویژگی‌ها در رمان «سه دختر حوا» اثر الیف شافاک می‌پردازد؛ که هدف از آن بررسی چگونگی ظهور این مؤلفه‌های مدرنیستی در این اثر است. برای دستیابی به این هدف، از روش‌های تحلیل متن در ادبیات داستانی مدرن استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که شخصیت اصلی داستان به عنوان ضدقهرمان و ساختار غیرخطی پیرنگ با بهره‌گیری از تکنیک‌های مدرنیستی نظیر جریان سیال ذهن به نحوی مؤثر بر ویژگی‌های مدرنیستی کنست استوار بوده است؛ همچنین تغییر روایت از دانای کل به دیالوگ‌های میان شخصیت‌ها، به درک عمیق‌تر ابعاد مدرنیستی کمک می‌کند. این تحلیل به فهم بهتر ساختار و تکنیک‌های مدرن در ادبیات معاصر می‌افزاید.

واژگان کلیدی: مدرنیسم، کنراد کنست، رمان مدرن، سه دختر حوا، الیف شافاک

۱. دانشجوی دکتری گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران/ایانامه: hrsara.۰۴۴@gmail.com

۲. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران. (نویسنده مسئول) رایانامه نویسنده مسئول: drftahmasbi۴۷@gmail.com

۳. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران. رایانامه: shabnamhatampour@gmail.com

۴. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: gholamreza.davoudipour@gmail.com

۱. مقدمه

ادبیات، به عنوان هنری که توانایی بیان احساسات، اندیشه‌ها و تجربه‌های انسانی را به شیوه‌ای زیبا و تأثیرگذار دارد، با بهره‌گیری از فنون بلاغی و سبک‌های نوشتاری، به بررسی و تحلیل جنبه‌های مختلف زندگی و جامعه می‌پردازد. رمان، به عنوان یکی از ژانرهای برجسته ادبیات نثر، ابزار بسیار موثری برای بازنمایی پیچیدگی‌های شخصیت‌ها، وقایع و زمینه‌های اجتماعی و روانی است. این ژانر در دوران مدرن به اوج تکامل خود رسیده و به ویژه در بازتاب و تفسیر ابعاد مختلف زندگی انسانی در بسترهای زمانی و مکانی گوناگون نقش مهمی ایفا کرده است. چنان‌که برخی محققان معتقدند: «رمان بهترین عرصه برای بروز ادبیات مدرن است؛ در واقع رمان محصول مدرنیسم است، گونه‌ای ادبی که به خوبی جهان مدرن را در خود منعکس می‌کند» (آندروفین برگ، ۱۳۷۵: ۳۸۴).

مدرنیسم به عنوان یک جنبش نوآورانه در ادبیات، نه تنها با انکار سنت‌های کهن همراه بود، بلکه تلاشی برای ارائه دیدگاهی نوین و بازتاب تحولات فکری، فرهنگی و اجتماعی بود. این جنبش به ویژه در سه جنبه مهم پیرنگ، روایت و ظهور ضد قهرمان تأثیرات چشمگیری داشته است. «جوزف کمپبل» در کتاب «قهرمان هزار چهره»، به تحلیل ساختار سفر قهرمان در اساطیر پرداخته و نشان داده که در ادبیات مدرن، این ساختار دچار دگرگونی شده و ضد قهرمان جایگزین قهرمان سنتی می‌شود. «ای. ام. فورستر» نیز در «جنبه‌های رمان» به بررسی تفاوت‌های پیرنگ کلاسیک و مدرن پرداخته و تأکید می‌کند که «در رمان‌های مدرن، تمرکز بیشتر بر پیچیدگی‌های شخصیت و وضعیت‌های روان‌شناختی است» (فورستر، ۱۳۸۴: ۶۳-۶۴).

تحول دیگری که در ادبیات مدرن رخ داده، تغییر در شیوه روایت است. «رولان بارت» در مقاله «مرگ مؤلف» به نقد ساختارهای سنتی پیرنگ و روایت پرداخته و تأکید می‌کند که «خواننده نقشی فعال در بازتفسیر متن دارد و مؤلف دیگر به عنوان منبع نهایی معنا محسوب نمی‌شود» (Barthes, ۱۹۷۷: ۱۴۵). این دیدگاه رویکردی نوین به تفسیر متن ارائه می‌دهد که با جریان‌های فکری مدرنیستی همسو است. «تی. اس. الیوت» نیز در تحلیل‌های خود به تکنیک جریان سیال ذهن پرداخته است که به عنوان یکی از ویژگی‌های برجسته ادبیات مدرن شناخته می‌شود. این تکنیک منجر به خلق روایت‌های غیرخطی و پیچیده‌ای شده است که تفاوت‌های بارزی با روایت‌های خطی و سنتی دارند.

در ادبیات معاصر، نویسندگانی چون الیف شافاک با استفاده از عناصر مدرنیستی همچون روایت‌های غیرخطی و حضور ضدقهرمان، به بررسی پیچیدگی‌های هویتی و فرهنگی پرداخته‌اند. رمان «سه دختر حوا» اثر شافاک، با بهره‌گیری از تکنیک‌های مدرنیستی مانند روایت‌های چندلایه و خلق ضد قهرمان، به نمایش چالش‌های فردی و اجتماعی پرداخته و به طور خاص، تضاد میان سنت و مدرنیته را به خوبی به تصویر می‌کشد.

۱-۱. بیان مسئله

رمان «سه دختر حوا» اثر الیف شافاک، به عنوان یک نمونه بارز از ادبیات مدرن، به طور عمیق به بررسی پیچیدگی‌های هویتی و چالش‌های اجتماعی در بستر تغییرات معاصر می‌پردازد. این اثر به وضوح تحت تأثیر تکنیک‌ها و اصول مدرنیستی قرار دارد که در تحلیل و درک آن‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در این راستا، طرح ساختاری کنراد کنست، که شامل سه اصل کلیدی است، می‌تواند به طور مؤثری به تحلیل و بررسی این رمان کمک کند.

این رمان روایتگر داستان سه زن با دیدگاه‌ها و تجارب شخصی متفاوت است که در جریان داستان با چالش‌های اجتماعی و فرهنگی متعددی مواجه می‌شوند. با توجه به اینکه این داستان به مسائل بنیادین هویتی و اجتماعی در جامعه مدرن می‌پردازد؛ تحلیل آن بر اساس اصول مدرنیستی کنراد کنست می‌تواند به درک عمیق‌تر و جامع‌تری از ساختار روایی و محتوایی آن کمک کند. هدف این پژوهش، بررسی چگونگی به کارگیری اصول مدرنیستی کنراد کنست در ساختار رمان و تحلیل مسائل اجتماعی و فرهنگی در روایت آن است تا بدین ترتیب، نقش و جایگاه «سه دختر حوا» در عرصه ادبیات مدرنیستی روشن گردد.

برای این منظور، پژوهش به تحلیل عمیق نحوه پیاده‌سازی این اصول در شیوه‌های روایی و ساختاری رمان می‌پردازد و تأثیر این تطابق‌ها بر بُعد و پیچیدگی شخصیت‌ها و همچنین بر پویایی و انسجام داستانی را مورد بررسی قرار می‌دهد. این مطالعه به دنبال آن است تا نوآوری‌های ساختاری و روایی در «سه دختر حوا» را شناسایی کرده و جایگاه آن را در تحول‌های ادبی مدرن به درستی تبیین کند.

به منظور دستیابی به اهداف این مطالعه، چند سوال پژوهشی اصلی مطرح می‌شود:

- چگونه اصول مدرنیستی کنراد کنست در ساختار روایت و توسعه شخصیت‌های رمان «سه دختر حوا» اثر الیف شافاک قابل شناسایی است و این اصول چه تأثیری بر پیچیدگی‌های روایی و شخصیت‌پردازی اثر دارند؟
- تأثیر این اصول بر تعاملات درونی شخصیت‌ها و ساختار کلی داستان در «سه دختر حوا» چیست و چگونه این تأثیرات به تحلیل و درک عمیق‌تر مضامین و ویژگی‌های مدرنیستی اثر کمک می‌کند؟

۲-۱. ضرورت، اهمیت و هدف پژوهش

نمود مدرنیسم در داستان با تأکید بر بحران‌های هویتی، تأملات فلسفی، و نقدهای اجتماعی، بر انعکاس ابعاد گوناگون زندگی انسان استوار است. ضرورت تحلیل مؤلفه‌های مدرنیسم در رمان «سه دختر حوا» از طریق طرح ساختاری کنراد کنست ناشی از اهمیت درک بهتر این جریان ادبی در ادبیات فارسی است. این رمان که به موضوعات اجتماعی و فرهنگی می‌پردازد و در تصویری که از شخصیت‌های داستانی ارائه می‌دهد، به خوبی ویژگی‌های مدرنیسم را بازتاب می‌دهد. بررسی دقیق و سیستماتیک این مؤلفه‌ها می‌تواند به روشن‌سازی نحوه به کارگیری و پیاده‌سازی عناصر مدرنیسم در این اثر کمک کرده و خلاءهای موجود در مطالعات ادبی این حوزه را پر کند. هدف این مقاله، گسترش ادبیات نظری و عملی مدرنیسم در ادبیات فارسی و ارائه دیدگاه‌های جدید در رابطه با ساختار داستان و ویژگی‌های مدرنیسم است. این پژوهش مؤلفه‌های کلیدی مدرنیسم از نظر کنراد کنست را شناسایی و تحلیل کرده و سپس با بررسی نحوه به کارگیری آن‌ها در داستان‌پردازی و شخصیت‌پردازی، به تبیین تأثیرات ساختاری و محتوایی مدرنیسم بر رمان «سه دختر حوا» پرداخته است.

۳-۱. پیشینه پژوهش

برخی از بررسی‌های انجام‌شده در ارتباط با موضوع این پژوهش شامل موارد زیر است: الیوت (۱۹۲۲) در مقاله‌ای با عنوان «The Stream of Consciousness» به بررسی و تحلیل تکنیک جریان سیال ذهن در ادبیات می‌پردازد. الیوت در این مقاله به چگونگی استفاده از این تکنیک برای نمایش افکار و احساسات درونی شخصیت‌ها اشاره می‌کند و آن را به عنوان ابزاری برای خلق روایت‌های غیرخطی و پیچیده در ادبیات مدرن معرفی می‌کند. او این تکنیک را ابزاری نوآورانه در ادبیات می‌داند که از ساختارهای سنتی فاصله گرفته و

تجربه‌های ذهنی و روانی شخصیت‌ها را به طور مستقیم به نمایش می‌گذارد. فورستر (۱۹۲۷)، در کتابی با عنوان «Aspects of the Novel» به بررسی عناصر کلیدی رمان از جمله پیرنگ، شخصیت‌پردازی و روایت می‌پردازد. فورستر تفاوت میان پیرنگ‌های سنتی و مدرن را برجسته می‌کند و بر تمرکز ادبیات مدرن بر پیچیدگی‌های روان‌شناختی و انسانی تأکید دارد.

کمپبل (۱۹۴۹)، در کتابی با عنوان «The Hero with a Thousand Faces» الگوی جهانی "سفر قهرمان" را معرفی می‌کند که در سه مرحله عزیمت، تشریف، و بازگشت رخ می‌دهد. این نظریه به تحلیل ساختار روایی و تحول شخصیت‌ها در ادبیات و اسطوره‌ها، از جمله در رمان‌های مدرن، کمک می‌کند.

کنست (۱۳۷۰)، در پژوهشی با عنوان «دگرگونی رمان مدرن» به تحلیل دقیق ویژگی‌های رمان مدرن پرداخته است. کنست در این پژوهش، طرح ساختاری خود را بر مبنای اصل کلیدی مدرنیستی معرفی می‌کند. وداع با قهرمان سنتی، وداع با پیرنگ کلاسیک و وداع با راوی المپی. تحلیل علمی کنست، این اصول را به عنوان عناصر اساسی درک تحول ساختاری و روایی رمان مدرن معرفی می‌کند و تأثیرات این تغییرات را بر فرم‌های سنتی رمان مورد بررسی قرار می‌دهد.

هاجری (۱۳۸۱)، در پژوهشی با عنوان «نمود مدرنیسم در رمان فارسی (۷۸-۱۳۵۸)» به این نکته اشاره می‌کند که رمان مدرن غربی به اندیشه‌های اومانیستی رنسانس باز می‌گردد و دارای مؤلفه‌های بنیادین فلسفی نظیر بحران واقع‌نمایی، مرکزیت زدایی، آشنایی زدایی ابهام معنایی است. با این حال، رمان مدرن فارسی، هرچند به فرم‌های نهایی رمان مدرن غربی نزدیک است و از ابزارهای روایت مدرن استفاده می‌کند؛ ولی فاقد ویژگی‌های اومانیستی مشابه با مدرنیسم غربی است.

فکری (۱۴۰۰)، در کتابی با عنوان «ترکیه: چالش‌های ادبی و فرهنگی معاصر» به مصاحبه و گفتگو با شخصیت‌های برجسته ترک پرداخته است. وی در این اثر به تحولات ادبی و فرهنگی ترکیه از جمله تأثیرات مدرنیسم، چالش‌های بین سنت و مدرنیته و نقش نویسندگان معاصر در توسعه ادبیات ترکیه می‌پردازد.

مجموع پژوهش‌های ارائه شده در این پیشینه، ابعاد مختلف مدرنیسم و تأثیرات آن بر رمان‌های مدرن را مورد بررسی قرار می‌دهند. از تکنیک‌های نوین روایت‌پردازی و شخصیت‌پردازی گرفته تا تحلیل دگرگونی‌های ساختاری و محتوایی در ادبیات مدرن، همه نشان‌دهنده تأثیر عمیق مدرنیسم بر ادبیات معاصر هستند. این بررسی‌ها می‌توانند زمینه‌ساز تحلیل‌های عمیق‌تری از آثار نویسندگانی چون ایلف شافاک و دیگر نویسندگان معاصر در زمینه پیچیدگی‌های هویتی و فرهنگی باشند.

۴-۱. روش پژوهش

این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از مستندات کتابخانه‌ای، به بررسی رمان «سه دختر حوا» اثر ایلف شافاک، بر اساس مولفه‌های مدرنیستی طرح کنراد کنست پرداخته است. نگارنده ابتدا به مطالعه مدرنیسم و ارتباط آن با ادبیات داستانی و شناخت مولفه‌های داستانی مدرنیسم در پی گزینش رمانی برآمد که درون مایه‌های هویت، دین و جامعه در بستر تحولات مدرن را به تصویر بکشد. رمان «سه دختر حوا» با توجه به تمرکز بر مسائل هویتی و اجتماعی، به عنوان نمونه‌ای مناسب برای این پژوهش انتخاب شد. این رمان به عنوان یکی از آثار مدرنیستی شناخته می‌شود که داستان سه زن با دیدگاه‌ها و تجارب شخصی متفاوت را روایت می‌کند.

۵-۱. مبانی نظری پژوهش

۱-۵-۱. مدرنیسم و ادبیات داستانی غرب

واژه «مدرنیسم» از ریشه «مدرن» گرفته شده که به معنای «نوین» یا «جدید» است و «در معنای گرایش فکری و رفتاری به پدیده‌های فرهنگی نو و پیشرفته تر و عدول از بسیاری از سنت‌های قدیمی است» (وطن‌خواه و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۳۶). همچنین، «نوگرایی معادل کلمه مدرنیسم (modernism) است. واژه مدرنیسم از modo مشتق شده است. در زبان لاتین modo به معنای این اواخر، به تازگی و گذشته بسیار نزدیک به کار رفته است» (احمدی، ۱۳۷۷: ۳)؛ که این کلمه «واژه‌ای نسبتاً قدیمی است که در اواخر قرن شانزدهم در مورد شخص مدرن به کار رفت و در قرن هجدهم در مورد پیروان شیوه‌های مدرن و همچنین ادبیات مدرن در برابر ادبیات قدیم به کار برده شده است؛ اما در قرن نوزدهم معنایش وسعت گرفت و سبک‌ها و جلوه‌های مدرن را نیز شامل شد» (چایلدرز، ۱۳۸۶: ۲۲).

این نهضت، یک جنبش فرهنگی و هنری است که از اواخر قرن نوزدهم تا اوایل قرن بیستم به اوج رسید و به تلاشی سیستماتیک برای انکار و بازنگری اصول سنتی در هنر، ادبیات و فلسفه پرداخت. این جنبش به دنبال درک و پاسخ به تحولات سریع اجتماعی، تکنولوژیکی و علمی عصر خود بود و بر نوآوری، فردگرایی، و استفاده از تکنیک‌های جدید هنری و روایی تأکید داشت. مدرنیسم به دنبال تجزیه و تحلیل ساختارهای پیشین و ایجاد فرم‌های جدید و آزمایشی در هنر، ادبیات و تفکر بود.

تاریخ غرب را به دو بخش مدرن و پیشامدرن می‌توان تقسیم کرد: «مدرنیسم که با انقلاب صنعتی از غرب در اروپا آغاز شد و تحولی عمیق، هم بر جهان غرب و هم بر عالم و آدم نهاد و مابین رنسانس و ماقبل رنسانس شکافی عمیق ایجاد نمود که با استقرار مدرنیته استوارتر شد» (نصیری، ۱۳۸۹: ۹). مسلماً آنچه مدرنیسم بر آن استوار است بر عینیت و عقلانیت تأکید داشته و توسعه و پیشرفت جامعه در تمام زوایا را بر محوریت انسان می‌داند. نویسندگان مدرنیست با دوری از سبک‌های مرسوم و کلیشه‌ای، به دنبال ایجاد تجربه‌ای متفاوت و تازه برای خواننده بودند. «یکی از مهم‌ترین جنبه‌های نگارش مدرنیستی برای تأثیرگذاری بر خوانندگان عبارتست از نحوه عمل این نوع رمان‌ها، نمایشنامه‌ها و شعرها برای غرق کردن خواننده در دنیای ناآشنایی که در زمینه‌چینی‌ها و توصیف‌های خاص اکثر نویسندگان رئالیست یافت نمی‌شود» (چاپلدرز، ۱۳۸۶: ۱۴). این رویکرد نوآورانه در ادبیات مدرن به خلق جهانی پیچیده و چندلایه منجر شد که مخاطب را به چالش می‌کشد و درک معمول او از داستان‌سرایی را تغییر می‌دهد. «خواننده نه چندان ورزیده، رمان مدرن را در وهله اول به عنوان مجموعه‌ای ناخوشایند، بیگانه و جدا از دنیای مألوف خود حس می‌کند. این رمان‌های معماگونه با فضایی متشنج و ساختاری ورای از زمان و مکان و روابط علی-معلولی‌اند. نویسندگان مدرن با میل مفرط، آخرین پرده‌های تخیلات موهوم را از مقابل چشمان ما عقب می‌زنند» (کنست، ۱۳۷۰: ۳۳). در همین راستا، «ادبیات داستانی غرب، در سده بیستم تحت تأثیر عوامل مختلف تغییر یافت و شکل نوینی به خود گرفت که از آن به عنوان مدرنیسم که مشخصه عمده‌اش طرد سنت‌های قرن نوزده و توافق بین مولف و خواننده است یاد می‌شود» (کادن، ۱۳۸۰: ۲۴۵).

اولین آثار مدرنیستی در ادبیات غرب، شامل «در جستجوی زمان گمشده» مارسل پروست (۱۹۱۳-۱۹۲۷)، «اولیس» جیمز جویس (۱۹۲۲)، و «به سوی فانوس دریایی» ویرجینیا وولف (۱۹۲۷)، به طور عمده با استفاده از تکنیک‌های نوآورانه مانند جریان سیال ذهن و ساختارهای غیرخطی، به بازنگری و تغییر فرم‌های سنتی روایت پرداختند. این آثار با تحلیل دقیق روان‌شناختی و فردی، و نقد شیوه‌های روایی گذشته، نقش محوری در توسعه و تثبیت جنبش مدرنیسم در ادبیات قرن بیستم ایفا کردند.

۱-۵-۲. مدرنیسم و ادبیات داستانی ترکیه

ظهور مدرنیسم در ترکیه به اوایل قرن بیستم و دوره پس از سقوط امپراطوری عثمانی و تأسیس جمهوری ترکیه مربوط می‌شود. این دوران به دلیل تغییرات اجتماعی، سیاسی و فرهنگی عمیق، به تجدید نظر در ساختارهای سنتی ادبی و هنری پرداخت. مدرنیسم در ترکیه تحت تأثیر جنبش‌های مشابه در اروپا قرار داشت و به تلاشی برای نوآوری و تطبیق فرم‌های مدرن با مسائل خاص فرهنگی و اجتماعی کشور پرداخت.

مصطفی کمال آتاتورک، با اعلام انحلال سلطنت عثمانی، جمهوری ترکیه را بنا نهاد. نهادهای اجتماعی سکولار با سقوط امپراطوری عثمانی و تشکیل جمهوری ترکیه روی کار آمدند. بدین ترتیب، آتاتورک پایه‌های مدرنیسم را در جامعه ایجاد نمود؛ اگرچه تأثیرات غرب گرایی در ترکیه تا اواسط قرن نوزدهم کم بود اما «فعالیت‌های ادبی قرن نوزدهم عثمانی با عنوان ادبیات تنظیمات و یا ادبیات جدید معروف است» (آژند، ۱۳۶۴: ۱۰۹).

نوول‌نویسی در ترکیه «در عصر اصلاحات که نزد ترکان با عنوان تنظیمات معروف است آغاز گردید» (همان، ۱۶۲). در این دوره «رمان با کتاب‌های داستان کوتاه» احمد میدحت افندی» با نام «کیسادهان حیسه و لطایف روایات» در سال ۱۸۷۳ شروع شد» (فکری، ۱۴۰۰: ۱۵). آثار او به مسائل اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی پرداخته و از طریق تأسیس روزنامه‌ها و مجلات ادبی به گسترش ادبیات ترکی کمک شایانی کرده است. «نامق کمال» نیز با فعالیت‌های ادبی و سیاسی خود به موضوعات اجتماعی، سیاسی و فرهنگی پرداخته و تلاش کرده است تا افکار آزادی‌خواهانه و اصلاح‌طلبانه را در جامعه عثمانی ترویج دهد.

ویژگی‌های ادبیات نوین ترکیه شامل تأثیر پذیری عمیق از ادبیات غربی، به ویژه ادبیات فرانسوی و تمرکز بر مسائل اجتماعی و فرهنگی معاصر است. این نویسندگان با تلاش برای

ادغام سنت‌های فرهنگی با نوآوری‌های مدرن به توسعه فرم‌ها و سبک‌های جدید ادبی پرداخته و بدین ترتیب پایه گذار تحول ادبی در ترکیه شده‌اند. ادبیات نوین ترکیه، با توجه به موضوعات مرتبط با مدرن سازی و اصلاحات اجتماعی در امپراطوری عثمانی نقش کلیدی در شکل گیری ادبیات مدرن این کشور ایفا کرده است.

۱-۵-۳. مولفه‌های مدرنیسم در طرح ساختاری کنراد کنست

کنست، نویسنده و منتقد آلمانی، «فقدان فضای معنوی و تجلی ارزش‌های اخلاقی را مهم ترین شاخصه رمان مدرن می‌داند و معتقد است که مطالعه آن به تعادل اکتسابی زندگی درونی خواننده، صدمه می‌زند» (هاجری، ۱۳۸۱: ۱۴۷). از نظر وی «دنایای متمدن همچون اردوگاه اسرا سازمان بندی شده است؛ همچون پس‌مانده‌های یک سیل، بی روح، خودفروخته، نابود و بربادرفته است» (کنست، ۱۳۷۰: ۳۳).

کنراد کنست اصول ساختاری رمان مدرنیستی را که در تمایز با رمان سنتی است؛ در سه اصل مطرح کرده است:

«نخست، وداع با قهرمان رمان سنتی: قهرمان سنتی به عنوان فردیتی که در مقابله با جهان اظهار وجود می‌کند، در مقابل با جامعه شکوفا می‌شود. قهرمان یک شخصیت است، انسانی برجسته و برتر از پیرامونش، برتر از نظر تحصیلات و عشق، برتر از نظر احساسات و کسی که تواناست. خواننده در قهرمان سنتی، طعم ارضا، رهایی و لذت را می‌چشد؛ همدردی می‌کند و به این تو بزرگتر و من برتر احترام می‌گذارد. یکی از ناراحتی‌های خواننده سنتی در برخورد با رمان معاصر، آنست که به جای قهرمان، با شخصیت‌های معمولی و پیش پا افتاده که درگیر مشکلات هستند، مواجه می‌گردد. شخصیت‌های رمان مدرن، مخلوقات هستند ترسو، رنج کشیده، کودن و یا بسیار هوشمند. نویسنده این گونه رمان، با آن انسان برتر از جهان وداع کرده است.

دوم، وداع با طرح قصه: رمان برای خوانندگان و منتقدان، یک قصه است. رمان نویس حقیقی کسی است که چگونگی روایت قصه را می‌داند. در طرح قصه مدرن دیگر رشته ای متصل از میان عناصر، افراد و وقایع رد نمی‌شود. میان قصه و طرح اختلاف وجود دارد اما در رمان سنتی ترتیب زمانی وقایع، رابطه علی را برقرار می‌نماید» (همان، ۳۵).

در رمان مدرن «وسعت بخشیدن به گره‌ها و آن گاه گره‌گشایی‌ها دیگر مورد توجه نیست و نویسنده طرح قصه را با جریان ذهنی قطع می‌کند» (هاجری، ۱۳۸۱: ۱۶۰).

سوم، وداع با راوی المپی: راوی رمان سستی، که همان راوی المپی یا دانای کل است «همچون خداوند المپ قهرمانانش را راهنمایی و هدایت می‌کند و برتر و مطمئن از بالا به پایین و خلل ناپذیر است. این راوی را به دلیل نظارت جاودانی اش «راوی المپی» نام نهاده‌اند. او کم و بیش از همه چیز آگاه است. درونی ترین هیجانات قهرمانانش را می‌شناسد. با تذکراتی حکیمانه و شیوه‌هایی هوشمندانه، اختارات، تذکرات و جبهه‌گیری‌های مختلف، برتری خود را بر خواننده، قهرمان و طرح قصه تضمین می‌کند» (کنست، ۱۳۷۰: ۳۹)؛ اما «راوی در رمان مدرن دیگر به عنوان دانای کل یک واقعه ظاهر نمی‌شود و ادعای خودکامگی بی چون و چرا را کنار می‌گذارد. در رمان مدرن یک واقعه از جنبه‌های گوناگون توصیف می‌شود و بر اساس آگاهی و ذهنیت شخصیت‌های راویان دائماً جزئیات داده می‌شود. راوی، واقعه را از زوایای گوناگون بررسی می‌کند و به وسیله پیام‌ها، گفتگوها و تک گفتارهای درونی، واقعیت را روشن می‌سازد. بدین ترتیب مسئله تلاش برای یافتن حقیقت و واقعیت از جایگاه ذهنی، شیوه‌های نگرش و اجزایی از آگاهی مبدل به شیوه ای برای روایت می‌گردد» (هاجری، ۱۳۸۱: ۱۶۱).

۱-۵-۴. نگاهی اجمالی به آثار و اندیشه الیف شافاک

الیف شافاک، نویسنده و فعال حقوق زنان ترکیه‌ای، در تاریخ ۲۵ اکتبر ۱۹۷۱ در استراسبورگ فرانسه به دنیا آمد. شافاک در محیطی بین‌المللی و چندفرهنگی رشد کرد و پس از جدایی والدینش، به همراه مادرش به ترکیه بازگشت و در آنکارا زندگی کرد. تحصیلات او در دانشگاه خاورمیانه آنکارا شامل رشته‌های روابط بین‌الملل، مطالعات زنان و علوم سیاسی بود و اکنون به‌عنوان استاد در دانشگاه آکسفورد فعالیت می‌کند.

آثار شافاک به‌خاطر تمرکز بر مسائل اجتماعی فرهنگی و فردی، به‌ویژه مسائل مرتبط با هویت، دین و جنسیت، شناخته شده‌اند. رمان‌های او از جمله «ملت عشق» (۲۰۱۰)، «سه دختر حوا» (۲۰۱۶) و «۱۰ دقیقه و ۳۸ ثانیه در این دنیای عجیب» (۲۰۱۹)، به‌طور خاص به بررسی چالش‌های فردی و اجتماعی در بستر فرهنگی معاصر می‌پردازند. شافاک با ترکیب عناصر واقع‌گرایانه و فانتزی، و استفاده از تکنیک‌های نوآورانه نظیر جریان سیال ذهن، به

خلق داستان‌هایی پیچیده و چندلایه پرداخته است که خواننده را به تفکر در مورد مسائل اجتماعی و فرهنگی وادار می‌کند.

سبک نویسندگی شافاک به‌طور مشخص تحت تأثیر مدرنیسم و پست‌مدرنیسم است. آثار شافاک به‌ویژه در زمینه تحلیل هویت‌های متقاطع و تنش‌های فرهنگی، به‌عنوان نمونه‌های برجسته‌ای از ادبیات معاصر شناخته می‌شوند و به‌طور گسترده‌ای در سطح جهانی مورد مطالعه و تحلیل قرار گرفته‌اند.

رمان «سه دختر حوا» نوشته الیف شافاک، داستانی است درباره سه زن از فرهنگ‌ها و پس‌زمینه‌های مختلف که در جامعه‌ای مدرن و پیچیده زندگی می‌کنند. این اثر به بررسی هویت، فرهنگ و روابط انسانی می‌پردازد و به‌طور خاص به تأثیرات اجتماعی و فرهنگی بر زندگی شخصیت‌ها تمرکز دارد. شافاک در این رمان با ترکیب داستان‌های شخصی و اجتماعی، به خوانندگان فرصتی برای تفکر درباره مسائل جنسیتی، فرهنگی و اجتماعی می‌دهد.

۲. بحث و تحلیل داده‌ها

۲-۱. وداع با قهرمان سستی (ضدقهرمان)

در ادبیات مدرن، قهرمان سستی که معمولاً ویژگی‌های آرمانی و اخلاقی را به نمایش می‌گذاشت، به تدریج به حاشیه رفت و ضدقهرمان جایگزین آن شد. این تغییر به دلیل ظهور نقدهای فلسفی و اجتماعی که به بازنگری و به چالش کشیدن مفاهیم مطلق اخلاقی و ایده‌آل‌های گذشته پرداختند، صورت گرفت. ضدقهرمانان مدرن، برخلاف قهرمانان کلاسیک، با ویژگی‌های انسانی و نقص‌های خود به تصویر کشیده می‌شوند و به تحلیل و بررسی پیچیدگی‌های روان‌شناختی و اجتماعی می‌پردازند. همان‌گونه که جوزف کمپبل در *The Hero with a Thousand Faces* بیان می‌کند، «ضدقهرمان به جای آنکه به دنبال تحقق اصول والا و اخلاقی باشد، با ضعف‌ها و تناقضات خود روبرو می‌شود و سفری درونی را طی می‌کند» (Campbell, ۱۹۴۹: ۳۷). این شخصیت‌ها، که معمولاً با بحران‌های درونی و چالش‌های فردی مواجه‌اند، به نقد ساختارهای اجتماعی و ارزشی معاصر پرداخته و به

شکلی عمیق‌تر واقعیت‌های انسانی را بازنمایی می‌کنند.

در رمان «سه دختر حوا» با یک شخصیت اصلی به نام پری مواجه می‌شویم که این شخصیت در این رمان نماینده تضادها و کشمکش‌های هویتی است؛ او با شخصیت چندگانه خود در تعارض و جنگ درونی به سر می‌برد؛ همین شخصیت ناراضی، با احساس ناکافی بودن خود، در روند داستان بر زندگی و احوال شخصیت‌های دیگر تاثیر می‌گذارد. پری به عنوان ضد-قهрман دائماً در ارتباط با دیگران، خود واقعی خویش را ایستا، طرد شده، افسرده و تهی می‌یابد.

«رویه ای ثابت ندارم. اگر محجبه‌ها آزار ببینند، به آن سو و اگر دیگران مورد کم لطفی قرار بگیرند به سمت آن‌ها می‌روم. راستش دلش می‌خواست چنین چیزی بگوید اما نتوانست؛ حتی نتوانست دوستانش را قانع کند» (شافاک، ۱۴۰۰: ۳۸۴).

یکی از ویژگی‌های پری به عنوان ضدقهрман ناتوانی او در بیان نظر خود در مواقع بحرانی است. او در موقعیت‌هایی چون بحث و جدل میان دوستانش سکوت می‌کند و این سکوت می‌تواند به اعتماد به نفس پایین و ترس او اشاره کند. سکوت پری در رمان سه دختر حوا به عنوان یک استراتژی پیچیده برای مدیریت تنش‌های درونی و اجتماعی تحلیل می‌شود. این سکوت نه تنها به عنوان یک مکانیزم دفاعی برای اجتناب از درگیری‌های عاطفی و اجتماعی عمل می‌کند، بلکه به عنوان نمادی از مقاومت در برابر فشارهای فرهنگی و اجتماعی نیز مطرح است.

«به ساختمان نگاه کرد و بعد آرام به عقب برگشت و دور شد. قرار نبود شهادت بدهد، نه حالا و نه بعدها. او بازیگر نبود، بلکه تماشاگر بود» (همان، ۴۲۶).

ناتوانی پری در ارائه شهادت و نقش منفعل او در داستان می‌تواند نمایانگر تضعیف قدرت فردی و اجتماعی او تحلیل شود. پری با عدم توانایی در ابراز شهادت و درگیر نشدن فعالانه در وقایع دائماً در تعارض و درگیری با خود است؛ اما به دلیل ترس از واکنش‌های بیرونی و احتمال قضاوت شدن از سوی دیگران به سکوت و فرار پناه می‌برد. علت رفتارهای این شخصیت داستانی می‌تواند ناشی از تجربیات منفی گذشته و عدم دریافت حمایت‌های روانی کافی از خانواده و جامعه باشد. چنانچه در مثال ذیل چنین مفهومی دریافت می‌گردد:

«سلما گفته بود: دختره نفرت انگیز! شاهد مرگ برادر دوقلویش بود؛ اما کسی را صدا نزده است! همسایه‌ها گفته بودند: خواهر من، تو برای غم و غصه‌ات اینطوری می‌گویی. اما فاصله

میان مادر و دختر هرگز از بین نرفت» (همان، ۴۱۴-۴۱۵).

عدم واکنش موثر شخصیت اصلی در بحران مهمی چون خفه شدن برادر دوقلویش او را به عنوان ویژگی‌های بارز ضدقهرمان معرفی می‌کند. این رفتار پری به خصوص در زمینه عدم اقدام او برای جلب توجه یا کمک به عنوان یک ویژگی بارز در رمان مدرن به فقدان قدرت کنشگری و ضعف در تعاملات بحران زا می‌پردازد. در واقع نویسنده با مطرح کردن این واقعه تلخ فضای روانی و احساسی پری را در کودکی و بزرگسالی ترسیم می‌کند. این حادثه به شکلی ناگوار در ذهن پری باقی مانده است و بعد از این واقعه شخصیتی به نام «بچه در مه» را ملاقات می‌کند که این امر می‌تواند مفهومی استعاری بر جریان مرگ برادر دوقلویش باشد؛ برادری که همزاد و همراه روحی-روانی وی بوده است.

عدم درگیری پری در موقعیت‌های تنش زا به خصوص در رابطه با بحران‌های عاطفی و خانوادگی به شکل گیری شکاف‌های عمیق در روابط او با دیگران و مخصوصاً با مادرش - سلما- منجر می‌شود و بر بی اعتمادی در این روابط تاثیر می‌گذارد.

۲-۲. وداع با پیرنگ کلاسیک در رمان سه دختر حوا

پیرنگ داستان و رمان مدرن به عنوان یک عرصه پیشرفته و نوآورانه در ادبیات، با تجدید نظر در ساختارهای سنتی و به کارگیری تکنیک‌های پیچیده، نمود یافت. نویسندگان مدرن به شکلی انتقادی و خلاقانه به تحلیل موضوعات پیچیده انسانی و اجتماعی پرداختند و با استفاده از روش‌هایی چون زمان‌بندی غیرخطی، روایت‌های چندگانه، و درهم‌آمیزی واقعیت و خیال، تلاش کردند تا پیچیدگی‌های روانشناختی و اجتماعی را به تصویر کشند. «ای. ام. فورستر» در کتاب «جنبه‌های رمان» به بررسی دقیق این تفاوت‌ها پرداخته و بیان می‌کند که «پیرنگ‌های مدرن دیگر بر اساس روابط علت و معلولی ساده ساخته نمی‌شوند و به جای آن، به سمت بررسی پیچیدگی‌های درونی شخصیت‌ها و وضعیت‌های روانشناختی تمایل دارند» (فورستر، ۱۳۸۴: ۶۴). این رویکردها به تحولی بنیادین در نحوه روایت داستان و تجزیه و تحلیل پیرنگ‌های داستانی منجر شدند.

در مقایسه با پیرنگ‌های سنتی که بر اساس تسلسل زمانی و منطقی منظم ساخته می‌شدند، رمان‌های مدرن عمدتاً به بررسی عمیق وجودی و بحران‌های هویتی پرداخته و ساختارهای

روایت سستی را به چالش کشیدند. این تغییرات در قالب‌های ادبی به گونه‌ای بود که هم به بازتعریف مفهوم «پیرنگ» در داستان‌نویسی و هم به بازنگری در تعاملات میان شخصیت‌ها و جهان پیرامونشان انجامید. بدین ترتیب، رمان مدرن به وسیله‌ای برای نقد اجتماعی و تحلیل فلسفی تبدیل شد که در آن، پیچیدگی‌های انسانی به طرق نوین و مبتکرانه مورد بررسی قرار گرفت.

مقدمه چینی یا شروع، در رمان «سه دختر حوا» با تصویر شخصیت اصلی و خشم وی آغاز می‌شود؛ چنانکه ترافیک مقوله دغدغه انسان مدرن شده و آشفته‌گی حاصل از آن تصویری پیچیده توأم با برهم خوردن تعادل روانی پری (شخصیت اصلی رمان) را در پی دارد. «وقتی فهمید می‌تواند یک نفر را بکشد، روزی معمولی از روزهای استانبول بود. این داستان در یکی از شب‌های آرام و ساکت شروع شد که چندان تفاوتی با شب‌های دیگر نداشت» (همان، ۷).

این آغاز داستان به شکلی ضمنی و غیرمستقیم به داستانی پیچیده از خودکشی پری در بخش‌های پایانی رمان اشاره دارد که نویسنده با استفاده از تکنیک فلش‌فوروارد به آینده تصویر سیاهی را به خواننده منتقل می‌کند و هدف او به تصویر کشیدن بحران‌های شخصیت اصلی و سفر به اعماق روحی و روانی وی دارد و از نظر روانشناختی شخصیت اصلی داستان را موجودی ناقص و خود کم بین معرفی می‌کند.

نقطه آغاز این رمان به طور غیر خطی و با برهم زدن توالی زمان انجام می‌شود. در واقع نویسنده با استفاده از بررسی پیچیدگی‌های روانی و اجتماعی پری به عمق شخصیت و بحران‌های او در خلال داستان می‌پردازد:

«راستش مشکل اصلی او با آدم‌ها نبود بلکه با خدا بود. اگر کسی هم وجود داشت که همیشه ذهنش درگیر او بود باز هم خدا بود. در مجموع وقتی که از بیرون به پری نگاه می‌کردی فقط یک انسان خوب را نمی‌دید؛ بلکه او در آن واحد همسری خوب، مادری خوب، زن خانه داری خوب، هموطنی خوب و مسلمانی مدرن و لائیک بود» (همان، ۸-۹).

تضاد و درگیری بین ظاهر بیرونی و درونی پری نمایانگر تکنیک چندبعدی بودن شخصیت و درگیری وی با خود و در نهایت تعامل نداشتن با دیگران در اجتماع است. در تصویری که شروع داستان به ذهن مخاطب متبادر می‌کند؛ زنی مهربان و خوب از نظر ظاهر بیرونی را در تضاد و تقابل‌های شدید با وضعیت درونی او قرار می‌دهد و در ادامه مقدمه چینی

آغازین به همسان سازی پری با وضعیت اجتماعی ترکیه و ارتباط بحران روانی او با بحران اجتماعی ترکیه می‌پردازد؛ چنانکه ترکیه در داستان مد نظر از جامعه سنتی فاصله گرفته و به جهان مدرن روی آورده است اما سنت و مدرنیته در تقابل یکدیگر قرار گرفته اند که این جریان استعاری بر وضعیت روحی پری نیز اشاره دارد.

«داستان پری در اصل کمی هم حکایت ترکیه بود و بهم خوردن تعادل روانی پری با به هم خوردن تعادل ترکیه فرق چندانی نداشت» (همان، ۹).

بخش گره افکنی در این رمان همچون رمان‌های مدرن دیگر با ابهام و درگیری با مسائل روانشناختی آغاز می‌شود. گره افکنی در این داستان به طرز ماهرانه ای به دو شکل اصلی و فرعی به کار گرفته شده است. گره افکنی فرعی در آغاز داستان و با دزدیدن کیف پری توسط یک متکدی در حالی که شخصیت اصلی در ترافیک گرفتار شده است، اتفاق می‌افتد. این حادثه ابتدایی علاوه بر ایجاد تنش و تعلیق اولیه، به بررسی واکنش‌های شخصیت‌ها در مواجهه با بحران‌های روزمره و تعاملات اجتماعی آن‌ها نیز می‌پردازد که از روش‌های مرسوم در داستان پردازی مدرن است.

گره افکنی اصلی و در واقع گره کور داستان زمانی به وقوع می‌پیوندد که در مهمانی تاجر، زنی از میان مهمانان دعوت شده خطاب به پری می‌گوید که برادرش همزمان با دوران تحصیل پری دانشجوی همان دانشگاه (آکسفورد) بوده است و بارها از برادرش شنیده که در همان سال‌ها زنی ترک، با یک پروفیسور در این دانشگاه رابطه داشته است؛ این اظهار نظر و همچنین صحبت‌های مدیوم (پیشگو در زبان ترکی) در مهمانی درباره پری باعث زنده شدن خاطرات تلخ گذشته شخصیت اصلی داستان و در نهایت استفاده از جریان سیال ذهن و فلش‌بک‌ها به آکسفورد در سال ۲۰۰۰ و در نهایت «تداعی آزاد» می‌شود. این گره افکنی اصلی بحرانی عمیق‌تر را مطرح می‌سازد که تقریباً تا پایان داستان جریان تعلیقی را برای خواننده ایجاد می‌کند و به دلیل ابهامات و تناقضات موجود در این رابطه و همچنین خاطرات مرتبط و جریان‌های فرعی داستان خواننده در تکاپو برای کشف حقیقت است. «تعلیق» در این داستان که بنابر ادبیات مدرن نگاشته شده به یک زمان خاص و پایان یافتن در یک محدوده خاص مرتبط نمی‌شود؛ بلکه در سراسر داستان خواننده را با خود همراه می‌کند؛ این

تکنیک نه تنها به خلق تعمق و پیچیدگی‌های ساختاری در داستان کمک می‌کند؛ بلکه به بررسی لایه‌های روانشناختی و اجتماعی شخصیت‌ها و روابط میان آن‌ها می‌پردازد و از این طریق چندبعدی بودن روایت را تقویت می‌کند.

کشمکش (conflict)، در این رمان به دو دسته اصلی تقسیم می‌شود: ۱-کشمکش‌های بیرونی ۲-کشمکش‌های درونی.

کشمکش بیرونی بین شخصیت‌ها یا بین شخصیت و محیط پیرامون او رخ می‌دهد. در این رمان این کشمکش چندان پررنگ به نظر نمی‌رسد؛ زیرا پری شخصیتی است که در حالت سکون و آرامش خویش به سر می‌برد، چنانکه این درگیری‌ها به کشمکش میان مونا و شیرین پیرامون بحث درباره دین و مذهب و اظهار عقیده درباره این موضوعات و همچنین شخصیت‌های فرعی دیگری چون برادر کوچک پری و همسرش در روز ازدواجشان ختم می‌شود.

کشمکش‌های درونی در رمان «سه دختر حوا» نقش بسزایی در روند اتفاقات رمان دارد. در ادبیات مدرن، نویسندگان به جای تمرکز بر رویدادهای بیرونی، بیشتر به درون نگری شخصیت‌های داستان می‌پردازند. در این اثر نیز پری با چالش‌های درونی همچون سوالات وجودی، تضادهای اخلاقی و تعارضات فرهنگی و مجموعاً میان بله و خیر مواجه است. او در این مسیر با استفاده از تکنیک تک گویی درونی راه پر تردید خود را طی می‌کند و در ذهن خویش پاسخ به سوالات دیگران و خود می‌دهد؛ به عبارتی این شخصیت از نشخوار فکری رنج می‌برد. خواننده با کنار هم گذاشتن این تصاویر در ذهن خود و توجه بر تجربه-های ذهنی و روانی شخصیت اصلی، با وی هم ذات‌پنداری می‌کند.

بحران در داستان، «نقاط یا دوره‌های تحول قطعی هستند که گسترش عمده داستان طی آن‌ها صورت می‌گیرد و علاقه و هیجان خواننده تشدید می‌شود» (یونسی، ۱۳۷۹: ۴۶۸). همچنین، «بحران نتیجه تضاد و کشمکش در داستان است. اگر تضاد بین اشخاص داستان با تضادهای درونی درست پرورانده شود، بحران نیز خود را به خوبی نشان می‌دهد» (حنیف، ۱۳۸۴: ۶۴). بحرانی که در اینجا با آن روبرو می‌شویم بحرانی عاطفی و روانی مربوط به شخصیت پری است که این مسئله به خاطر عشق نافرجام به پروفسور آזור و همچنین جریان حسادت به شیرین اتفاق افتاده است. این امر باعث ایجاد تنش‌های روحی گسترده‌ای بر پیکره شخصیت

اصلی می‌شود که تصمیم به خودکشی و در نهایت عملی کردن آن می‌گیرد. عمل خودکشی نمادی از نهایت بحران‌های روانی است که می‌تواند بر شخصیت‌ها تحمیل شود. نویسنده با کمک تکنیک عدم توالی زمان و مکان، فلش‌فورواردی به زمان حال می‌زند تا تنش و تعلیق در داستان را به نهایت اوج خود برساند و نشان دهد که چگونه تأثیرات بلند مدت بحران‌های پیشین بر زندگی حال حاضر شخصیت‌ها نمایان است. شافاک بحران‌ها را به ترتیب از میزان کم به زیاد در جای جای داستان استفاده می‌کند و خواننده را در نهایت تعلیق رها می‌سازد تا جایی که قرار از خواننده گرفته می‌شود تا در نهایت صحنه‌ای از تلاش پری برای تماس با شیرین پس از چهارده سال رو‌نمایی می‌سازد. بدین ترتیب تمام توجه مخاطب را به داستان جلب می‌کند و زمینه‌سازی مهمی برای نقطه اوج داستان می‌سازد.

نقطه اوج «در فرایند داستان آنجا که تنش به اوج می‌رسد و بالاترین نقطه بحرانی داستان است و قوی‌ترین رابطه حسی بین خواننده و متن پدید می‌آید، ایجاد می‌شود. در نقطه اوج مهمترین رویدادهای درونی و بیرونی که ممکن است در لایه دوم داستان قرار گیرد و نه در سطح آن، در همین نقطه روی می‌دهد. چرخش اساسی رخدادها و شخصیت‌ها هم در همین نقطه نمایان می‌شود» (بی‌نیاز، ۱۳۸۷: ۳۸).

نقطه اوج در این داستان با تماس تلفنی پری به پروفیسور آزور آغاز می‌شود؛ این تماس تلفنی، علاوه بر اینکه تنش داستان را به بالاترین سطح خود می‌رساند؛ زمینه ساز تحولات عمده‌ای در مسیر شخصیت داستان می‌گردد.

عوامل مؤثر در نقطه اوج داستان «سه دختر حوا»، تغییر وضعیت روحی پری از انفعال به شجاعت و مواجهه با ترس‌ها و تردیدهایش را توضیح می‌دهند. این تحول نتیجه ترکیبی از تجربیات و رویدادهای کلیدی در طول داستان است که منجر به رشد و بلوغ شخصیتی او می‌شود. مواجهه با واقعیت‌های پیچیده زندگی، دریافت حمایت‌های عاطفی از سوی شخصیت‌های دیگر و کشف نیروی درونی برای غلبه بر موانع، همگی عواملی هستند که پری را از حالت انفعالی به فردی شجاع و مصمم تبدیل می‌کنند. این تغییر وضعیت نه تنها به او اجازه می‌دهد با ترس‌ها و تردیدهای خود روبرو شود، بلکه نمایانگر تحول و پیشرفت فردی او در چارچوب موضوعات اجتماعی و فرهنگی مطرح شده در رمان است.

گره گشایی آخرین بخش ساختاری پیرنگ می‌باشد. « گره گشایی در یک جمله عبارتست از حل بحران و باز شدن گره‌های داستانی به ویژه گره‌های نقطه اوج؛ از این رو گویی زوایای تاریک قصه در پرتو نور قرار گرفته اند و خواننده به جای تعادلی که در واقعیت داستانی از بین رفته، با تعادل جدیدی روبرو می‌شود» (همان، ۳۹).

گره‌گشایی داستان در طی گفتگوی پری و آזור به تحقق می‌پیوندد. در این مرحله پری این واقعیت که در طول این سال‌ها مشکلی از جانب آזור برای اتفاقات تلخ گذشته وجود نداشته را در می‌یابد و به یک خودآگاهی جدید دست می‌یابد. این تحول فکری، زمینه‌ساز بروز شجاعت در او می‌شود و پری قادر می‌گردد تا احساسات عاشقانه‌اش را بیان کند. این لحظه، به عنوان گره‌گشایی داستان، تحول مهمی در روند حوادث ایجاد می‌کند و مسیر جدیدی برای شخصیت‌پردازی و توسعه داستان فراهم می‌آورد. آזור نیز دلیل اساسی خود را از عدم پذیرش عشق پری فاش می‌کند که این افشاگری به عنوان کلید فهم و تحلیل روابط پیچیده میان شخصیت‌ها عمل می‌کند. از منظر علمی این گره گشایی با استفاده از تحلیل روابط بین فردی به خواننده اجازه می‌دهد تا به انگیزه‌ها و موانع درونی شخصیت‌ها پی ببرد.

پایان بندی در رمان بدین منوال است که «دایره داستان در آن نقطه بسته می‌شود. پایان‌ها گاهی به گونه ای طراحی می‌شوند که بر خلاف گره گشایی ربطی ظاهری با وقایع داستان ندارند اما به گونه ای کنایی مفهوم و پیام اصلی داستان را در خود دارند» (مستور، ۱۳۸۶: ۲۵).

در ادبیات مدرن، مفهوم پایان‌بندی به شکلی نوین و متفاوت از سنت‌های پیشین به تصویر کشیده می‌شود. نویسندگان مدرن با هدف به چالش کشیدن انتظارات خوانندگان و فراتر رفتن از ساختارهای رایج، در تلاشند تا عمیق‌ترین لایه‌های معنا را در متن بگنجانند. «این امکان وجود دارد که رمان یا داستان کوتاه از حیث فیزیکی به پایان رسد، اما خواننده هنوز منتظر وقوع رخدادی دیگر یا کنشی از شخصیت باشد. در برخی از رمان‌ها متن هیچ‌گاه بسته نمی‌شود و به آن «متن گشوده» می‌گویند، که خواننده هم در تولید معنای متن فعال است» (بی نیاز، ۱۳۸۷: ۴۸-۵۰).

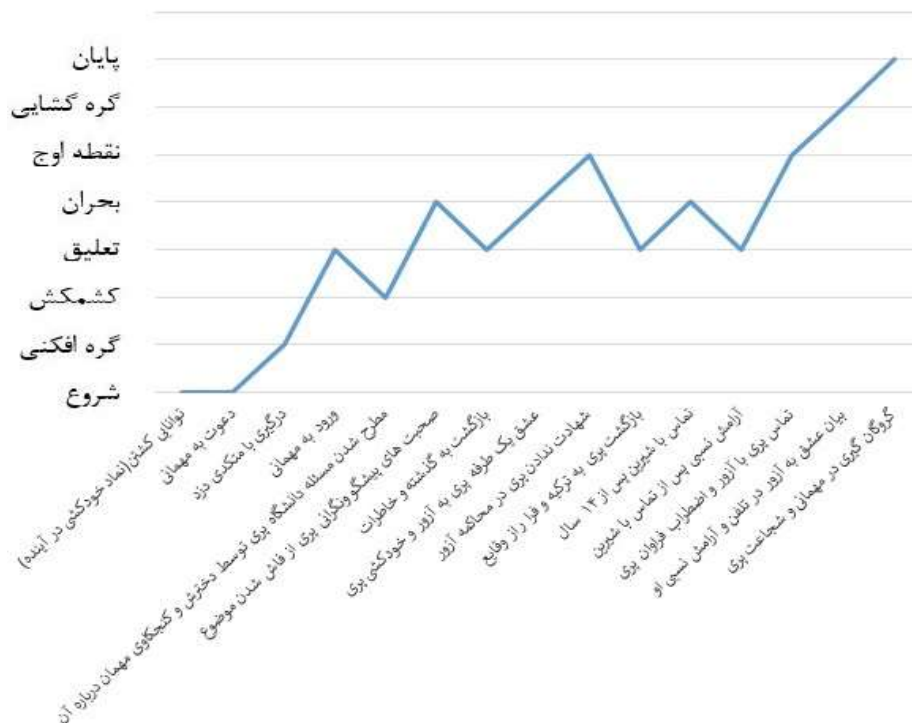
پایان بندی در رمان سه دختر حوا به صورت گشوده و ناتمام انجام می‌شود و این پایان بندی نمایانگر تحول نهایی شخصیت پری و گذار او به مرحله ای جدید از زندگی است؛ چنان

که خروج پری از کمد تاریک لباس و مواجهه با صدای آژیر پلیس، نماد رهایی از انزوای روانی و اجتماعی است که او را در طول داستان محصور کرده بود. این لحظه بر استقلال شخصی پری تاکید می‌کند و از دیدگاه روانشناختی این تغییر نشان دهنده عبور از بحران هویتی و رسیدن به خودشناسی و خودپذیری است.

پایان بندی داستان با استفاده از تکنیک مدرن «پایان باز» (Open Ending)، نقد اجتماعی و فرهنگی را به تصویر می‌کشد و در عین حال ابهام را به عنوان ابزاری برای تعامل بیشتر با خواننده به کار می‌گیرد. پری با خروج از قفس تفکرات محدود کننده و مواجهه با دنیای بیرون به سمت آزادی حرکت می‌کند که این روند، بازتاب دهنده تمایلات مدرن برای رهایی از قیود سنتی است.

استفاده از تکنیک پایان باز، خواننده را به تفکر و تأمل درباره کنش و آینده شخصیت‌ها دعوت می‌کند و این ویژگی تجربه خواندن را غنی‌تر می‌سازد. برای نمایش بصری تحلیل‌های انجام شده بر روی پیرنگ رمان حاضر، نمودار ذیل بر اساس اصول ساختاری کنست به تصویر کشیده شده است:

نمودار غیرخطی پیرنگ در رمان سه دختر حوا

۲-۳. وداع با راوی المپی در رمان سه دختر حوا

در ادبیات مدرن، شاهد کنار گذاشتن راوی المپی یا دانای کل هستیم، که در روایت‌های سنتی به عنوان ناظر مطلق و همه‌چیزدان عمل می‌کرد. این تغییر به دلیل تحول در درک و نمایش واقعیت انسانی به وقوع پیوسته است؛ به عبارت دیگر، نویسندگان مدرن دیگر نمی‌خواهند داستان را از دیدگاهی کاملاً فراگیر و بی‌طرف روایت کنند. «تی. اس. الیوت» در مقاله‌ای با عنوان «The Stream of Consciousness» بر این نکته تأکید دارد که استفاده از تکنیک جریان سیال ذهن و حذف راوی مطلق، به نویسندگان اجازه می‌دهد تا با نمایش افکار و احساسات درونی شخصیت‌ها، به بازنمایی عمیق‌تر و صمیمی‌تری از تجربه‌های ذهنی و روانی دست یابند. او معتقد است که این تکنیک به روایت مدرن پیچیدگی و غنای بیشتری بخشیده و محدودیت‌های یک راوی همه‌چیزدان را برطرف کرده است. همچنین «لیونل تریلینگ» درباره روایت‌پردازی مدرن اشاره می‌کند که راوی‌های مدرن دیگر نقش تعیین‌کننده‌ای در ارائه حقیقت نهایی ندارند و از این رو، وظیفه خواننده است که میان

روایت‌های متعدد و متناقض به درک معناداری برسد. تریلینگ بیان می‌کند که «راوی مدرن، برخلاف راوی سنتی، دیگر قادر به ارائه یک روایت واحد و قطعی از وقایع نیست و به جای آن، چندین صدای مختلف در داستان به گوش می‌رسد که هرکدام بخشی از واقعیت را نشان می‌دهند» (Trilling, ۱۹۵۰: ۱۲۳). این دیدگاه به تنوع و چندصدایی در روایت‌های مدرن منجر شده و از خواننده می‌خواهد که با تفکر انتقادی و مشارکت فعال در فرآیند تفسیر، معنای داستان را کشف کند. در نتیجه، تغییرات و تعدد راوی در داستان مدرن، به افزایش چندصدایی و تعامل بیشتر خواننده با متن منجر شده است. این رویکرد نه تنها به خواننده اجازه می‌دهد تا با ابعاد مختلف و پیچیده‌تر شخصیت‌ها آشنا شود، بلکه به چالش کشیدن ساختارهای سنتی و خطی روایت‌پردازی را نیز ممکن می‌سازد.

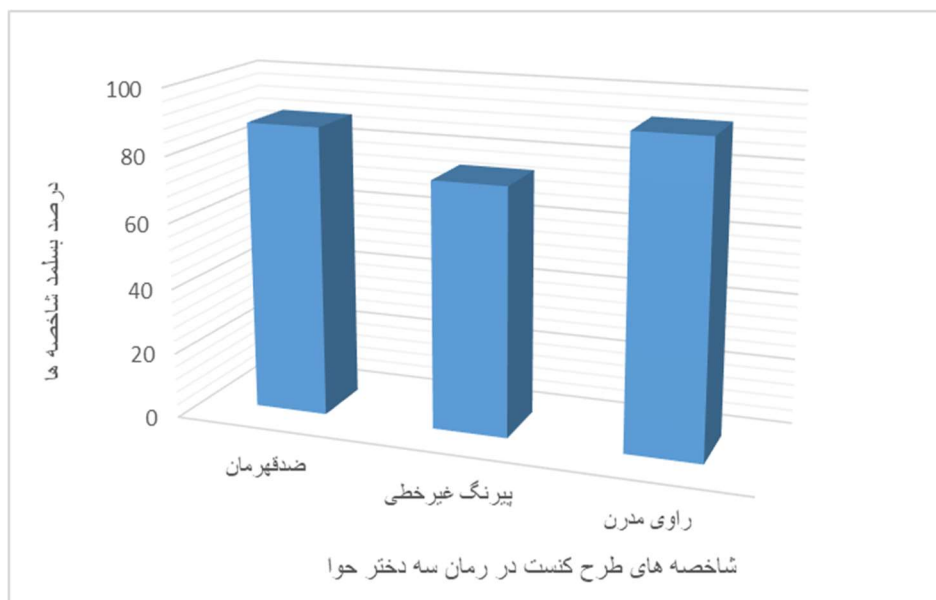
در رمان «سه دختر حوا» تکنیک‌های مدرنیستی در زمینه روایت به ویژه تغییرات مداوم از نظر زاویه دید و راوی و استفاده از جریان سیال ذهن و تک‌گویی درونی به وضوح دیده می‌شود. «راوی داستان برای بیان درگیری‌هایش گاه «اول شخص» و گاه «سوم شخص» را برای روایت برمی‌گزیند. نویسنده با استفاده از تغییر زاویه دید نه تنها خواننده را از حالات بیرونی راوی بلکه او را با درگیری‌های ذهنی‌اش نیز آشنا می‌کند» (اسدی و همکاران، ۱۴۰۳: ۱۳۵). این رمان در ابتدا از راوی دانای کل و زاویه دید سوم شخص مفرد بهره می‌برد که توانایی توصیف دقیق وضعیت‌ها و احساسات شخصیت‌ها را دارد. خصوصاً در صحنه‌هایی مانند ورود پری به مهمانی، توصیف‌های پیچیده‌ای از لهجه مستخدم و برداشت‌های پری درباره ملیت این شخص ارائه می‌دهد؛ که به طور غیر مستقیم از طریق نگرش و تفکر درونی پری با کمک تک‌گویی درونی، منتقل می‌شود. تفاوتی که راوی دانای کل در این رمان مدرن نسبت به راوی سنتی دارد آن است که این راوی به طور کامل اجازه ورود به روحيات و درونیات شخصیت‌های داستان را ندارد و به طور اجمالی به عواطف و روحيات شخصیت‌ها می‌پردازد که بلافاصله پس از آن روایت از طریق دیالوگ‌های بین شخصیتی، تک‌گویی درونی و حدیث نفس از پی گرفته می‌شود.

جریان سیال ذهن به عنوان یک تکنیک مهم در روایت مدرن در رمان مذکور به طور موثری پیاده‌سازی شده است. تغییرات در نقطه نظر روایت و انتقال به دیدگاه‌های درونی پری، به

خواننده این فرصت را می‌دهد که تجربیات، احساسات، هیجانات و تنش‌های شخصیت را لمس کند.

تکنیک‌های روایت در فصل پایانی کتاب به اوج خود می‌رسد و تغییرات و تعدد پیاپی راوی به شدت تاثیرگذار تر می‌شوند؛ به طور مثال، در صحنه ای که پری با آזור تماس تلفنی برقرار می‌کند و تنش‌های ناشی از آژیرهای پلیس در پس زمینه رمان به صدا در می‌آیند، تغییرات مداوم از دانای کل به دیالوگ بین فردی و سپس ورود به ذهنیات پری از طریق تک‌گویی درونی و جریان سیال ذهن، تجربه ای پویا و هیجان‌انگیز برای خواننده ایجاد می‌کند و سبب می‌شود که خواننده خود را در آن محیط تصور کند.

برای ارائه‌ی نمای بصری تحلیل‌های انجام‌شده بر روی رمان، نمودار زیر بر مبنای اصول ساختاری کنراد کنست طراحی شده است و میزان درصد بسامد هر یک از شاخصه‌ها را به

تصویر می‌کشد:

۳. نتیجه‌گیری

الیف شافاک، نویسنده ترک در رمان «سه دختر حوا» با بهره‌گیری از شیوه‌های نوین ساختاری و روایتی، به طور کامل ویژگی‌های مدرنیستی را به نمایش گذاشته است. این مطالعه بر اساس چارچوب طرح ساختاری کنراد کنست انجام شده و نشان‌دهنده هماهنگی دقیق رمان با مولفه‌های مدرنیستی ارائه شده از سوی کنست است. این ویژگی‌ها شامل وداع با قهرمان

سستی است که در آن شخصیت‌های قهرمان و پر قدرت جای خود را به شخصیت‌های پیچیده و ضدقهرمان می‌دهند؛ وداع با پیرنگ کلاسیک که در آن ساختار خطی و متعارف روایت به نفع ساختارهای غیرخطی و پیچیده کنار گذاشته می‌شود و وداع با راوی المپی که به جای یک راوی همه‌دان، از چندین راوی با زوایای دید مختلف استفاده می‌شود و در نتیجه روایت به یک ساختار چندصدایی و چندوجهی تبدیل می‌گردد. شخصیت اصلی رمان، پری، با ویژگی‌های ضدقهرمان مانند انفعال، سردرگمی و تضادهای درونی، نمادی از تغییرات اجتماعی و فرهنگی ترکیه مدرن است. این شخصیت به جای نشان دادن قدرت و قهرمانی، نمایانگر پیچیدگی‌ها و چالش‌های فردی در مواجهه با جامعه‌ای در حال تغییر است.

شافاک با استفاده از تکنیک‌های مدرن مانند فلش‌بک‌ها و فلش‌فورواردها، ساختار خطی پیرنگ را به یک ساختار غیرخطی و پیچیده تبدیل کرده است. این تغییرات به نویسندگان اجازه می‌دهند تا با مهارت بیشتری به بررسی تضادهای درونی و روانی شخصیت‌های داستان بپردازد. این تکنیک‌ها همچنین به تعمیق تجربه‌های درونی و شخصیتی افراد داستان کمک می‌کنند و بر پیچیدگی و پویایی روایت می‌افزایند. در رمان «سه دختر حوا»، تعدد راویان و استفاده از تکنیک چندصدایی و چندبعدی شخصیت‌ها، نشان‌دهنده نوآوری‌های ساختاری در روایت‌پردازی مدرن است. این تغییرات روایتی به نویسندگان اجازه می‌دهد تا از زوایای مختلف به بررسی شخصیت‌ها و موضوعات بپردازد و به این ترتیب، ساختار رمان را به یک روایت چندوجهی تبدیل کند. شافاک با استفاده از تکنیک‌هایی مانند جریان سیال ذهن، توالی زمان و مکان را بر هم می‌زند و به خواننده اجازه می‌دهد تا به عمق تجربیات درونی شخصیت‌ها نفوذ کند. این تکنیک‌ها به نویسندگان امکان می‌دهند تا تضادهای درونی و روانی شخصیت‌های داستان را به شکلی واقع‌گرایانه و پیچیده به تصویر بکشند.

بررسی این رمان نشان می‌دهد که شافاک با به تصویر کشیدن تغییرات اجتماعی و فرهنگی ترکیه مدرن، توانسته است مخاطبان خود را با چالش‌های جدید این جامعه آشنا کند. شخصیت‌ها و موقعیت‌های داستان بازتاب‌دهنده تحولات اجتماعی، فرهنگی و سیاسی ترکیه هستند و به خواننده امکان می‌دهند تا با این تغییرات به شکلی دقیق‌تر و عمیق‌تر آشنا شوند.

منابع

کتاب‌ها

- ۱- آژند، یعقوب، (۱۳۶۴)، ادبیات نوین ترکیه، تهران: امیر کبیر.
- ۲- احمدی، بابک، (۱۳۷۷)، معنای مدرنیته، تهران: مرکز.
- ۳- ارسطو، (۱۳۸۲)، ارسطو و فن شعر، ترجمه عبدالحسین زرین کوب، تهران: امیرکبیر.
- ۴- بی نیاز، فتح الله، (۱۳۸۷)، درآمدی بر داستان نویسی و روایت شناسی، تهران: افراز.
- ۵- پاینده، حسین، (۱۳۸۹)، داستان کوتاه در ایران: داستان‌های مدرن، تهران: نیلوفر.
- ۶- پرین، لورانس، (۱۳۸۷)، ادبیات داستانی، ساختار، صدا و معنی، ترجمه حسن سلیمانی و فهیمه اسماعیل زاده، تهران: رهنما.
- ۷- چایلدز، پیت، (۱۳۸۶)، مدرنیسم، ترجمه رضا رضایی، تهران: ماهی.
- ۸- حنیف، محمد، (۱۳۸۴)، قابلیت‌های نمایشی شاهنامه، تهران: سروش.
- ۹- شافاک، الیف، (۱۴۰۰)، سه دختر حوا، ترجمه مریم طباطبائیها، تهران: نون.
- ۱۰- فکری، سعید، (۱۴۰۰)، ترکیه چالش‌های ادبی و فرهنگی معاصر، تهران: پایان.
- ۱۱- فورستر، ادوارد مورگان، (۱۳۸۴)، جنبه‌های رمان، ترجمه ابراهیم یونسی، تهران: نگاه.
- ۱۲- کادن، جی.ای، (۱۳۸۰)، فرهنگ و ادبیات نقد، ترجمه کاظم فیروزمند، تهران: شادگان.
- ۱۳- گلشیری، هوشنگ، (۱۳۸۰)، نیمه ی تاریک ماه، تهران: نیلوفر.
- ۱۴- مستور، مصطفی، (۱۳۸۶)، مبانی داستان کوتاه، تهران: مرکز.
- ۱۵- میرصادقی، جمال، (۱۳۸۰)، عناصر داستان، تهران: سخن.
- ۱۶- نصیری، مهدی، (۱۳۸۹)، آوینی و مدرنیته، تهران: صبح.
- ۱۷- یونسی، ابراهیم، (۱۳۷۹)، هنر داستان نویسی، تهران: نگاه.

مقالات

- ۱- اسدی، سهیلا؛ ضیایی، حسام و منصوریان، حسین، (۱۴۰۳)، «بررسی شاخص‌های دوگانه پست مدرنیسم در رمان «هست یا نیست» اثر سارا سالار»، فصلنامه علمی جستارنامه ادبیات تطبیقی (فارسی-انگلیسی)، دوره ۸، شماره ۲۷: ۱۳۹-۱۱۳.

۲- برگ، آندروفین، (۱۳۷۵)، «رمان و جهان مدرن»، ترجمه فضل الله پاک‌نژاد، ارغنون، شماره ۱۱ و ۱۲: ۳۷۹-۳۹۱.

۳- کنست، کنراد، (۱۳۷۰)، «دگرگونی رمان مدرن»، ترجمه سید سعید فیروزآبادی، سوره، دوره ۱: ۲۹-۴۱.

۴- وطن خواه، زینب؛ سیدصادقی، سید محمود و پرهیزکار، مریم، (۱۴۰۱)، «گفتمان و عناصر پست مدرن در اشعار سید مهدی موسوی»، فصلنامه علمی جستارنامه ادبیات تطبیقی (فارسی-انگلیسی)، سال ۶، شماره ۱۹: ۱۵۴-۱۳۰.

۵- هاجری، حسین، (۱۳۸۱)، «نمود مدرنیسم در رمان فارسی (۱۳۵۸-۷۸)»، نشریه زبان و ادبیات فارسی، شماره ۱۸۵: ۱۶۷-۱۴۳.

منابع انگلیسی

- ۱- Campbell, J. (۱۹۴۹). The hero with a thousand faces. Princeton: Princeton University Press.
- ۲- Eliot, T. S. (۱۹۲۲). The stream of consciousness. Faber and Faber: ۱۳۷-۱۵۲.
- ۳- Trilling, L. (۱۹۵۰). The liberal imagination (Essays on literature and society). New York: Viking Press.